

Over de grens

Betty de Hart *

John Schuster *

Etnisch gemengde relaties (bi-culturele, interculturele, interetnische, of multi-culturele relaties) zijn een 'heet onderwerp' op dit moment. Tenminste, als we mogen afgaan op de aandacht van de massamedia voor de lusten en lasten van gemengde relaties en de 'problematiek' van kinderen uit zo een relatie. We beperken ons voor het gemak tot dit jaar. Zo kon in de zomermaanden televisiekijkend Nederland tien weken lang de lotgevallen volgen van een 'raciaal' gemengd Amerikaanse gezin bestaande uit Bill (zwart), Karen (blank) en hun twee dochters Cecily en Chaney in de documentaire-serie *An American love story* (1999, Jennifer Fox). In diezelfde periode werd in de bioscoop de film *East is East* (1999, Damien O'Donell) vertoond over het gezin van een witte Engelse moeder, een uit Pakistan afkomstige vader en hun kinderen.

In de week- en maandbladen is het minstens een keer per maand raak. Neem bijvoorbeeld het blad *Yes*, dat ons op de cover interviews belooft met '4 multi culti-stellen', die 'heel open (zijn) over hun liefdesrelatie' (25 september 2000). En inderdaad: onder de kop 'twee culturen, één liefdespaar, stellen over de voor- en nadelen van een gemengde relatie' vertellen de stellen (Nederlands- Surinaams; Nederlands -Turks; Javaans-Surinaams; Moluks-Japans) over 'opvoeding, geloof en de toekomst met z'n tweeën.' Eerder dit jaar waren de redacties van *Bijeen*, *Contrast*, *Elle*, *Libelle*, *Margriet*, *Nieuwe Revu* en *Vriendin* op hetzelfde idee gekomen. Enkele van de artikelen in deze bladen verschenen als reactie op een persbericht van het Centraal Bureau voor de Statistiek (oktober 1999), waarin gemeld werd dat gemengde huwelijken vaker stuklopen. Volgens Hondius (1999) echter daalt het aantal scheidingen van gemengde huwelijken sinds 1985.

Waarom toch die fascinatie met etnisch gemengde stellen? Zien de bladenmakers in het jarenlange taboe op etnisch gemengde huwelijken bij sommige allochtone groepen (*Nieuwe Revu*, week 5) overeenkomsten met het taboe dat nog niet zolang geleden bestond op religieus gemengde huwelijken? Het is per slot van rekening niet zolang geleden dat gelovige ouders, kerken en scholen waarschuwden voor de gevolgen van een gemengd huwelijk met het spreekwoord 'twee geloven op één kussen, daar slaapt de duivel tussen'.

Is het omdat tegen alle somberheid in over de integratie van allochtonen gemengde relaties juist als teken van de zo gewenste integratie, en als voorbode van een toekomst waarin we allemaal met elkaar zullen trouwen moeten worden opgevat? Of omdat het feit dat er vaker wordt gescheiden bij gemengde relaties wordt gezien als teken aan de wand dat het nooit wat zal worden met de multiculturele samenleving in Nederland? Maar als we de *Nieuwe Revu* mogen geloven, zijn gemengde relaties juist

een trend, die in de toekomst alleen maar versterkt zal worden door de gemengde scholen in de grote steden en de toename van het aantal autochtone mannen dat gemengde en transnationale huwelijken sluit.ⁱ Of is het misschien 'om jouw nieuwsgierigheid op het vlak van andere culturen te bevredigen', zoals de half Surinaamse en half Frans-Gyanese redactrice Marianna Duff van Yes in haar inleiding stelt?

Voor al deze redenen valt iets te zeggen. Er zijn er allicht nog wel meer te bedenken. Zoals Rosemarie Buikema (in dit nummer) opmerkt, zijn interetnische relaties overgedetermineerd, dat wil zeggen onderhevig aan een veelvoud van betekenissen. Deze betekenissen veranderen continu onder invloed van historisch specifieke en lokale vertogen over nationale, religieuze en/of anderszins gecategoriseerde identiteiten (bijvoorbeeld 'raciale', etnische en culturele identiteiten). Dit betekent dat het taboe dat ooit op bepaalde gemengde relaties rustte, in de loop van de geschiedenis geleidelijk aan kan verdwijnen.

Tegenwoordig zijn het relaties tussen etnische groepen (inclusief die der Nederlanders) waarop zo een taboe lijkt te rusten dat de overschrijding daarvan de aandacht van de massamedia trekt. Daarmee zijn we aanbeland bij een reden voor de aandacht van de media voor gemengde relaties, die meestal onderbelicht blijft. Rapportages over gemengde relaties verkopen, dat is zeker. Maar dat is niet zozeer vanwege onze nieuwsgierigheid naar andere culturen, maar eerder door het verlangen naar het (impliciet of expliciet) verbodene.

Volgens Bataille roept het verbod juist op tot overtreding ervan. Zonder de mogelijkheid om de grens daarvan te overschrijden 'zou het verbodene niet die verleidelijke, boze helderheid gehad hebben... Van de overtreding van het verbod gaat een betovering uit...' (1935, p. 66). Deze visie op de aantrekkingskracht van het verbodene komt overeen met het standpunt van Stallybrass en White (1986, p. 191) dat datgene wat is uitgesloten als het Andere, terugkeert als object van nostalgie, verlangen en fascinatie.

Met het verbodene bedoelt Bataille hier seksuele activiteiten, het bedrijven van de liefde, die hij als basis voor de erotiek beschouwt. Het verbodene is het soort obstakel dat, zoals Freud (1963, p. 57) heeft opgemerkt, noodzakelijk is om het libido naar zijn hoogtepunt te voeren.

Ons gaat het in dit geval niet om de daad op zich (hoewel de menselijke fascinatie met gemengde relaties ook daarnaar uitgaat) maar om seksualiteit of erotiek, de wijze waarop seks wordt verbeeld, de context waarbinnen gemeenschappen (etnische of culturele groepen, naties enz.) denken, de betekenissen die aan seks worden toegekend.ⁱⁱ Erotiek omvat dan ook sociale en culturele constructies, zoals liefde, verkering, samenwonen en huwelijk. Met het verlangen bedoelen wij niet alleen het seksuele verlangen maar ook het romantische, de aspecten van een erotisch relatie die verder gaan dan alleen het fysieke.

Waarom behoort de seksualiteit tot het terrein van het verbodene, waarom verbieden instituties (zoals gezinnen/families, scholen, kerken en natie-staten) en proberen zij dit verbod (impliciet dan wel expliciet) te handhaven? De belangrijkste reden is dat seksualiteit een belangrijke rol speelt bij intieme contacten tussen gemeenschappen. Ze is verboden omdat ze het hart raakt van datgene wat in een bepaalde periode als

het wezenlijke van een gemeenschap wordt beschouwd: het voortbestaan als 'zuivere' gemeenschap. Grensoverschrijding en vermenging gaan in tegen de hang naar zuiverheid en vormt een bedreiging van het 'pure' en perfecte van de gemeenschap (zie Van der Laarse, Labrie & Melching, 1998; Douglas, 1976).

De zorg om het voortbestaan van de soort, schrijft Foucault (1984) is een van de redenen waarom natie-staten zowel interveniëren in het seksuele leven van hun onderdanen, als bepalen wie wel of niet tot het grondgebied worden toegelaten. Sinds de tweede helft van de negentiende eeuw zijn dus zowel seks, seksuele technieken en gedragingen als migratieprocessen inzet van een 'spel' tussen staat en individu. De seksualiteit van individuele burgers wordt in dat geval verbonden met beheersing van de nationale bevolking: 'seks is de toegang zowel tot het leven van het lichaam als tot het leven van de soort' (ibid.: 143). De soort vatten wij hier veel breder op als een bepaalde mate van het goede leven en voorzieningenniveau in een verzorgingsstaat. De consequentie hiervan is dat de fysieke en seksuele grenzen tussen gemeenschappen (zowel natie-staten als religieuze, etnische, culturele en 'raciale' groepen) worden bewaakt en dat immigratie en gemengde (seksuele) relaties zijn verboden of worden gereguleerd. Voor sommigen blijft het bij een verlangen naar ... en neemt fantasie de plaats in van de vervulling van dat verlangen. Anderen overschrijden de grens, geven toe aan het verlangen naar (het erotische van) het verbodene en lopen daarmee het risico dat ze worden genegeerd, uitgestoten, doodverklaard (*Volkskrant magazine*, 7 oktober 2000) of vermoord. Dit lot treft vooral vrouwen (zie het artikel van Betty de Hart in dit nummer), die ook nog de kans lopen door middel van seksueel geweld te worden gestraft voor hun transgressie. In het geval van natie-staten gaat het om verregaande controle op intieme relaties tussen (staats)burgers en vreemdelingen. Gemengde stellen wier relatie niet voldoet aan het beeld dat de overheid heeft van een 'goede' relatie, lopen de kans dat zij worden uitgesloten.

In dit themanummer worden verschillende pogingen beschreven van overheden en andere instituties om de seksualiteit van hun burgers en leden van de familie en/of de etnische groep te beteugelen.

In het eerste artikel presenteert Erna Hooghiemstra een cijfermatig beeld van gemengde en transnationale relaties van een aantal allochtone groepen (Antillianen en Arubanen, Marokkanen, Surinamers en Turken) en autochtone (blanke) Nederlanders. Ze waarschuwt dat het CBS-bestand, waarvan zij gebruik heeft gemaakt, niet de zekerheid biedt dat niet gehuwden die op één adres wonen ook daadwerkelijk partners zijn, of dat het een inwoningsrelatie van bijvoorbeeld twee zussen enz. De gepresenteerde cijfers bieden wel een compleet beeld van huwelijkse relaties, waarvan de partners op één adres wonen.

In het tweede artikel bespreekt Erna Hooghiemstra een aantal verklaringen van de partnerkeuze van (Islamitische) migranten in een westerse samenleving. Zij vraagt zich daarbij af of de partnerkeuze van deze migranten in cultuurspecifieke termen moet worden begrepen, of dat algemene benaderingen van partnerkeuzeprocessen ook bruikbaar zijn als rekening wordt gehouden met hun bijzondere omstandigheden.

Het derde artikel is van de hand van Dienke Hondius, die de zorg van de Nederlandse overheid over de gemengde relaties van Italiaans- en Spaans-Nederlandse paren beschrijft. Zij richt zich daarbij op de activiteiten van de Werkgroep Huwelijk en

Gezin en de Stichting Peregrinus. Hun activiteiten zijn voorbeelden van de manier waarop de overheid en instituties intervenueerden in gemengde relaties.

Betty de Hart stelt in het vierde artikel een modernere vorm van overheidsinterventie in gemengde relaties aan de orde, namelijk de controle van vreemdelingendiensten en IND's op schijnhuwelijken. Uit haar analyse van dossiers komt naar voren dat *gender* een belangrijke rol speelt bij de controle op schijnhuwelijken. Nederlandse vrouwen met een buitenlandse partner blijken vaker dan mannen in dezelfde situatie ervan te worden verdacht dat zij een schijnhuwelijk zijn aangegaan.

In het laatste artikel van dit nummer bespreekt Rosemarie Buikema de receptie in Nederland van twee Amerikaanse films over interetnische relaties: *West Side Story* (1961) en *Jungle Fever* (1991). Zij gaat er vanuit dat door deze films, gemaakt door Amerikaanse filmmakers en handelend over Amerikaanse sociale verhoudingen, een dialoog ontstaat tussen Europa (Nederland) en Amerika over etniciteit en nationale identiteit. Haar keuze om te spreken over interetnische relaties in plaats van interracial relaties, zoals Amerikanen zouden doen, laat zien dat zij zelf niet buiten deze dialoog is gebleven.

Een aantal thema's die wij graag in dit themanummer hadden willen opnemen, zijn helaas blijven liggen omdat ze nog geen onderwerp van onderzoek zijn, of omdat geen auteurs voorhanden waren. Het gaat om thema's zoals gemengde homoseksuele relaties (het lijkt alsof gemengde relaties gelijk zijn gesteld aan heteroseksuele relaties), kinderen uit gemengde relaties en gemengde relaties tussen leden van allochtone groepen (artikelen over gemengde relaties gaan meestal over een blanke Nederlander en een ander). Rest ons nog de hoop uit te spreken dat dit nummer een aanzet zal zijn voor verder onderzoek naar gemengde relaties, als een van de sociale feiten van een moderne multiculturele samenleving.

* Mr. Betty de Hart is juriste. Zij is als AIO verbonden aan het Instituut voor Rechtssociologie van de Katholieke Universiteit Nijmegen en doet promotie-onderzoek naar Nederlandse mannen en vrouwen met een buitenlandse partner in het nationaliteitsrecht en vreemdelingenrecht, e-mail B.deHart@jur.kun.nl.

* Dr. John Schuster is antropoloog en verbonden als post-doc onderzoeker aan de Amsterdam School for Social Science Research (ASSR) van de Universiteit van Amsterdam, e-mail schuster@pscw.uva.nl

Noten

ⁱ Zie het artikel van Erna Hooghiemstra in dit nummer voor een definitie van transnationale huwelijken

ⁱⁱ In navolging van onder andere Foucault (1984) gaan wij er vanuit dat de (fysieke) daad niet hetzelfde is als seksualiteit, de verschillende sociale en culturele constructies over seks.